

تحلیل کیفی چگونگی کنش میان استاد راهنما و دانشجو در فرآیند پژوهش (انجام پایان نامه):

مطالعه موردی دانشگاه تهران

علیه حمیدی، مرضیه دهقانی* و کمال دورانی^۲

چکیده

ادراک دانشجویان در خصوص فرآیند یاددهی-یادگیری و چگونگی کنش میان استاد و دانشجو، مسائل مختلفی از پیدای و پنهان فرهنگ دانشگاهی را روشن می‌کند. در این پژوهش به عوامل مؤثر بر چگونگی این کنش به ویژه در انتخاب استاد راهنما از منظر دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه تهران با رویکردی کیفی توجه شد. میدان تحقیق دانشگاه تهران بود و نمونه‌ها که به صورت هدفمند طبقه‌ای از دو دانشکده (الف) مهندسی برق و کامپیوتر، (ب) حقوق و علوم سیاسی انتخاب شدند، با ۳۹ دانشجوی کارشناسی ارشد به اشباع رسید؛ از این تعداد، ۱۹ نفر از اطلاع‌رسان‌ها، از دانشکده «الف» و ۲۰ نفر از آن‌ها، از دانشکده «ب» بودند. ابزار پژوهش مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته بود. روایی ابزار از طریق بازبینی توسط همکاران و مصاحبه‌شوندگان بررسی شد و داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با توجه به نظریه انتخاب گلاسر و با کدگذاری موضوعی تحلیل شد. نتایج نشان داد عوامل مؤثر بر انتخاب استاد راهنما، در هفت مقوله اصلی جای می‌گیرند: ۱. تصویری که نسبت به پایان‌نامه و شرایط آموزشی دارند. ۲. ادراکی که از طریق کانال‌های شناختی کسب می‌کنند. ۳. تصویری که از توانایی‌ها و ویژگی‌های استاد راهنما دارند. ۴. تصویری که نسبت به رشته تحصیلی خود دارند. ۵. تصویری که نسبت به شرایط اقتصادی، فرهنگی، سیاسی کشور دارند. ۶. ادراکی که تحت تأثیر رفتارهای اجتماعی دارند. ۷. تصویری که نسبت به خود و آینده خود دارند. تحلیل پژوهشگران از این مقولات، وجود تفکر سیستمی، میان دانشجویان در انتخاب استاد راهنما است. برای ادراک دانشجویان از چگونگی

۱. کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تهران، تهران، ایران jamshidi.a@ut.ac.ir

۲. نویسنده مسئول: عضو هیأت علمی دانشگاه تهران، تهران، ایران dehghani_m3@ut.ac.ir

۳. عضو هیأت علمی دانشگاه تهران، تهران، ایران kdorrani@ut.ac.ir

- این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تهران است.

کنش میان استاد و دانشجو ساختار ادراکی طراحی شد که مراحل مختلف این ساختار عبارتند از: ۱. تعیین خواسته ۲. تعیین مسیر ۳. خود ارزیابی ۴. انتخاب.

کلید واژه‌ها: فرآیند یاددهی-یادگیری، کنش میان استاد و دانشجو، برنامه‌درسی پنهان، دانشگاه تهران، کارشناسی ارشد، پایان‌نامه

مقدمه

فرهنگ در جوامع مختلف، موضوع مناسبی برای مطالعه قوانین اندیشیدن و عملکرد انسان‌ها است. با توجه به نظر تایلور^۱ فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای است شامل دانش‌ها، باورها، هنر، رسوم، حقوق و دیگر رفتارها و توانایی‌هایی که انسان به عنوان عضو جامعه آن را داراست (لبدیو^۲، ۲۰۱۸). دانشگاه نیز به عنوان یک سازمان پیچیده که متشکل و متأثر از عوامل درونی و بیرونی است که هر کدام از این عوامل، اهداف، رفتار، باورها، ابزار و آرمان‌های مختلف و حتی متضادی را اقتضا می‌کنند. در واقع دانشگاه‌ها به تولید مؤلفه‌های خاص ارزشی و هنجاری می‌پردازند که آن را فرهنگ دانشگاهی^۳ تلقی می‌کنند (سمرک^۴، ۲۰۱۰). اصطلاح فرهنگ، به رشته نیز اطلاق می‌شود؛ به این معنی که هر رشته‌ای می‌تواند فرهنگ به خصوصی داشته باشد. ربرتسون^۵ (۲۰۱۷)، در این باره می‌گویند: هر رشته هنجارهای علمی خاص خود را دارد که مجموعه آن هنجارها، الگوهای مورد توافق در هر رشته علمی را نشان می‌دهد. از طریق مطالعه این هنجارها می‌توان، الگوهای پذیرفته شده در هر رشته را مشخص کرده و مبنای مشترکی را برای مطالعه در هر رشته به وجود آورد که به عقیده آن‌ها، این الگوها اقتضای فرهنگی دارند. گاهی این الگوها به صورت صریح و مشخص بیان می‌شوند یا به صورت ضمنی و در جریان یک رشته وجود دارند. در برنامه‌درسی آن دسته از الگوهای ضمنی که در جریان آموزش هر رشته‌ای وجود دارد ذیل برنامه‌درسی پنهان^۶ قرار می‌گیرد (صفایی موحد، ۱۳۹۲).

1. Taylor
2. Lebedev
3. University Culture
4. Smerek
5. Robertson
6. Hidden Curriculum

برنامه درسی پنهان می‌تواند هم‌سو یا ناهم‌سو با برنامه‌های آشکار باشد. از این رو برای شناخت این برنامه‌ها باید توسط متخصصان آموزشی آن‌ها را تحلیل کرده تا بتوان به ماهیت، ابعاد، فضا و فرهنگ پذیرفته شده هر رشته پی‌برد.

فرهنگ دانشگاهی مهم‌ترین عامل توسعه علمی است. حال آنکه فرهنگ دانشگاهی، یکی از بحران‌های مهم نظام آموزش عالی در ایران شناخته شده است (فاضلی، ۱۳۹۲). بخش اعظم این فرهنگ همچون کوه یخ در بطن روابط کنشگران اصلی نظام آموزشی پنهان است و این از جمله مواردی است که در زمره برنامه درسی پنهان، در نظام دانشگاهی قرار می‌گیرد و قابلیت آن را دارد که برخی هنجارها و الگوهای مورد توافق در یک رشته از آن استخراج شود. از طرفی براساس مبانی ارتباطات می‌توان ارتباط میان استاد و دانشجو را یکی از محورهای اصلی در شناخت و ارزیابی گروه‌های آموزشی و تفکیک‌پذیری وظایف در روابط میان استاد و دانشجو دانست (آکرا، ۲۰۰۱). طی این ارتباط بر ذهنیت و واکنش‌های عاطفی یکدیگر نیز تأثیر می‌گذارند. در واقع ارتباط، تولید و تبادل معانی است و نقش‌های طرفین تأثیر فراوانی در تولید این معانی دارند.

ارتباط این کنشگران در تحصیلات تکمیلی شکل تازه‌ای به خود می‌گیرد که علت اصلی آن وجود پایان‌نامه است. پایان‌نامه، برای اکثر دانشجویان کارشناسی‌ارشد اولین کار جدی پژوهشی است که در ضمن آن باید چگونگی این فرآیند را عملاً فراگیرند. این فرآیند که تفاوت اصلی این مقطع با مقطع کارشناسی را نشان می‌دهد، تأثیر به‌سزایی در شکل‌گیری هویت در هر رشته دارد. دانشجو ناگزیر به انتخاب استادی است که حداقل به مدت یک سال با او ارتباط و همکاری نزدیکی در حوزه تخصصی خود خواهد داشت. در مقطع کارشناسی‌ارشد، انجام فرآیند پایان‌نامه، کاری زمانبر و تخصصی است که در خلال آن باید ارتباط پیوسته و مناسبی را با استاد راهنما و استاد مشاور داشت. این ارتباط در دو زمینه جداگانه قابل دسته‌بندی است، این دسته‌بندی عبارت است از: هدایت‌گری^۲ و نظارت^۳ (ماینهارد، ون‌در‌ریجست، ون‌تارتویجک و وُبلز، ۲۰۰۹). بنابراین، با توجه به اهمیت شگرف

1. Acker
2. Monitoring
3. Supervision
4. Mainhard, van der Rijst, van Tartwijk and Wubbels

نقش استاد راهنما در موفقیت پایان‌نامه‌های دانشجویی و تأثیر آن در کل تکامل زندگی دانشجویی، انتخاب و مدل ارتباط با استاد راهنما برای دانشجویان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بی‌شک چگونگی ارتباط استاد و دانشجو و فرهنگ ارتباطی این دو، صرفاً به چگونگی انتخاب استاد راهنما معطوف نمی‌شود، اما چگونگی این آغاز، می‌تواند کلید اساسی برای فهم این ارتباط و حتی، درک فرهنگ یک رشته، گروه آموزشی، دانشکده یا دانشگاه باشد. بنابراین، ادراک دانشجو از انتخاب استاد راهنما، نه تنها به شناخت گزینه مطلوب او منجر می‌شود، بلکه مسیر یا مدل فکری دانشجویان نسبت به مسائل مختلف پیرامون انتخاب استاد راهنما را روشن می‌کند.

از آنجا که دانشگاه تهران نماد آموزش عالی کشور است و همچنین با وجود گسل عظیمی که در میان رشته‌های علوم انسانی و فنی دیده می‌شود. فرهنگ رشته‌ای در میان این دو مجموعه نیازمند بررسی است. در واقع سؤال اینجاست که، دانشجویان کارشناسی‌ارشد که قرار است متخصصان یک رشته باشند رویکردشان برای انتخاب استاد راهنما در یک پژوهش تخصصی چگونه است؟ ملاک عملکرد یک استاد راهنمای خوب در میان آن‌ها چیست؟ به طور کلی در این پژوهش به واکاوی «ادراک دانشجویان از انتخاب استاد راهنما» در دانشکده‌های حقوق و علوم سیاسی و مهندسی برق و کامپیوتر دانشگاه تهران در میان دانشجویان کارشناسی‌ارشد می‌پردازیم - که هر کدام از این دانشکده‌ها طبق تقاضای داوطلبان برای ورود به این دانشکده‌ها، جزء شاخص‌ترین دانشکده‌های علوم انسانی و فنی مهندسی می‌باشند - تا از این طریق به کشف لایه‌های پنهان برنامه‌درسی در این دانشکده‌ها پرداخته و ادراک دانشجویان از انتخاب استاد راهنما در هر مجموعه رشته^۱ را واکاوی کنیم تا انتظارات آن‌ها از انتخاب استاد راهنما مشخص شود.

وظایف اعضای هیأت علمی در نظام آموزش عالی ایران، در برگیرنده آموزش و پژوهش است. از طرفی، مهم‌ترین عامل موفقیت در ابتدای فعالیت پژوهشی دانشجویان کارشناسی‌ارشد حضور یک سرپرست حرفه‌ای است. نقش استاد راهنما در انجام پروژه پایان‌نامه، با توجه به ارتباطی که میان استاد و دانشجو برقرار می‌شود به ۲ شکل می‌تواند نمود پیدا کند؛ او از یک

۱. منظور از «مجموعه رشته»، مجموعه گرایش‌ها و رشته‌هایی است که زیر مجموعه یک شاخه اصلی قرار دارند.

سو می‌تواند در نقش ناظر^۱ باشد و از طرفی دیگر می‌تواند در نقش هدایتگر^۲ عمل کند (بزرگ و خاکباز، ۱۳۹۲). هوی^۳ و فورسایت^۴ به نقل از نیکنامی نظارت را تلاشی در جهت همکاری حرفه‌ای و تشریک مساعی حرفه‌ای با هدف اصلاح و حفظ فرآیند آموزشی در مسیر تحقق اهداف تعریف می‌کنند (نیکنامی، ۱۳۹۴، ۱۰).

انتخاب استاد راهنما مهم‌ترین عامل هماهنگی میان استاد راهنما و دانشجو برای به سرانجام رساندن یک پروژه موفق است. برای انتخاب استاد راهنما در وهله اول دانشجو باید به شناختی کلی نسبت به مهم‌ترین ویژگی‌هایی که یک استاد راهنمای خوب باید داشته باشد برسد (عباسی چوبتراش، ۱۳۹۳).

کیفیت رابطه استاد و دانشجو بر کیفیت پایان‌نامه تأثیر می‌گذارد، اما اساساً ارتباط استاد و دانشجو بر پایه‌های نابرابری ایجاد شده است (صفایی‌موحد، ۱۳۹۲). که این امر باعث می‌شود تا اساتید بیش از پیش، از مهم‌ترین الگوهای دانشجویان محسوب شوند. فاضلی (۱۳۸۷) معتقد است در ایران، دانشجو، علایق و فردیت او نقش ثانویه در آموزش دارند. در ارتباطاتی که قدرت در بین طرفین تراز نباشد و شکاف زیاد شود، مافوق، هرگونه عملکرد زیر دستش را که خلاف میلش باشد بر تَمَرُد اطلاق خواهد کرد و نهایتاً با مجازات زیر دست همراه خواهد بود. پس زیر دست به ناچار و به خاطر ترس از مجازات، بالاترین حد از تأیید را تقدیم مافوق می‌کند. البته، تحقیقات نشان‌دهنده این است که اغلب تملق از خصوصیات ما ایرانیان است (خانی، خراسانی طرقي و شیرازی، ۱۳۹۳؛ فراستخواه، ۱۳۹۵). قدرت نابرابر در ارتباط میان دانشجو و استاد، از یک قید برخوردار است که به این عدم توازن مشروعیت می‌دهد و آن سطح بالای اطلاعات و دانش استاد نسبت به دانشجو است که با فرهنگ ایرانی درهم شده و به کل جایگاه استاد تعمیم یافته و لذا در این ارتباط سهم طرفین در سود حاصل از آن به نتیجه بُرد- بُرد ختم نشده و کفه ترازو به نفع استاد سنگینی می‌کند. به نظر می‌رسد در رشته‌های علوم تجربی که قابلیت به نمایش در آوردن ایده‌ها در آن‌ها وجود دارد، شدت نابرابری ارتباط استاد و دانشجو نسبت به رشته‌های علوم اجتماعی یا علوم انسانی کم‌تر است (رفیع‌پور، ۱۳۹۳).

1. Supervisor
2. Mentor
3. Hoy
4. Forsyth

فاضلی، ۱۳۸۷).

اما در انتخاب استاد راهنما باید توجه داشت که نظارت، یک نقش حرفه‌ای است و استاد راهنما که قرار است نظارت و سرپرستی یک پایان‌نامه را برعهده بگیرد، ممکن است همزمان در نقش‌های بسیار متفاوتی اعمال وظیفه کند به عنوان یک مربی، به عنوان یک معلم، به عنوان یک دوست، به عنوان یک همکار، به عنوان یک الگوی خوب، به عنوان یک راهنمای و... (بل-ایسون و ددریک^۱، ۲۰۰۸). رباطی، محمدبختیاری و تنکابنی (۲۰۱۵) از ۱۲ مقوله برای انتخاب استاد راهنما در میان دانشجویان دکتری نام می‌برند که عبارتند از: ویژگی‌های رفتاری و اخلاقی، پست و موقعیت اجرایی، موقعیت علمی، شهرت، دسترسی به استاد، تبحر و تسلط بر تحقیق و آمار، تخصص در زمینه علمی خاص، ممنوعیت‌ها و محدودیت‌ها، دانشجویان سال بالایی، جنسیت، توان حمایتی استاد، آینده‌نگری.

به زعم مونپیهو^۲ (۲۰۱۳) نیز ۵ فاکتور زیر را باید برای انتخاب استاد راهنما مدنظر داشت:

۱. مدیریت
۲. پشتیبانی اداری
۳. پشتیبانی فنی خاص
۴. گسترش حمایت معنوی
۵. حمایت شخصی

مسئله اصلی در این حوزه، مسئله انتخاب است که با توجه به اینکه پژوهشگران در این پژوهش از نظریه انتخاب گلاسر^۳ استفاده کرده‌اند، لازم است مروری کلی بر این نظریه داشته باشیم. این نظریه، بی‌شبهت با نظریه انتخاب عقلانی^۴ نیست. اما برخلاف نظریه انتخاب عقلانی، ادراک ما از مطلوب و دنیای بیرونی را لزوماً عقلانی نمی‌داند. در هر دو نظریه انسان‌ها موجوداتی دارای قصد و نیت هستند، اما در نظریه انتخاب عقلانی به میزان سود حاصل از روش یا هدف انتخاب شده حائز اهمیت است؛ حال آن که سود ارزشی کمی و جدای از

1. Bell-Ellison and Dedrick
2. Mhunpiew
3. Glasser
4. The rational choice theory

مسائل فرهنگی است. اما تئوری انتخاب بر کنترل درونی^۱ استوار است و بیان‌کننده این است که تمامی رفتارهای ما از انگیزه‌های درونی نشأت گرفته‌اند. مؤلفه‌های اصلی در تئوری انتخاب عبارتند از:

الف) نیازهای اساسی

گلاسر بر خلاف مازلو^۲، معتقد است که اولویت‌بندی نیازها برای هر کسی متفاوت است. او نیازهای اصلی انسان‌ها را به ۵ گروه تقسیم می‌کند: ۱. تلاش برای زنده ماندن؛ ۲. دوست داشتن، رابطه با دیگران و حس تعلق؛ ۳. قدرت؛ ۴. آزادی و اختیار؛ ۵. لذت و خوشی.

ب) دنیای مطلوب^۳

خواسته‌های افراد در برخورد با جهان واقع و تجربیاتشان شکل می‌گیرند و از آنجا که هیچ دو نفری، تجربیات عیناً یکسانی ندارند؛ هیچ دو نفری دنیای مطلوب عیناً یکسانی ندارند. دنیای مطلوب می‌تواند شامل سه قسمت اصلی باشد:

۱. افراد/آدم‌های خواستنی؛ ۲. اشیاء/چیزهای خواستنی؛ ۳. باورها و اعتقادات (روبی، وولدینگ و مالترس، ۲۰۱۷)

ج) سیستم ادراکی

در نظریه انتخاب در بحث از ادراک تأکید بر عوامل درونی است. ادراک از آغاز تا پایان فرآیند یک رفتار وجود دارد و به سختی می‌توان آن را به عنوان یک عامل جداگانه بررسی کرد؛ به همین دلیل کم‌تر نوشته‌ای از پروفیسور گلاسر می‌توان یافت که جداگانه به بحث و بررسی از ادراک بپردازد (سروانتس^۴، ۲۰۱۸).

1. Internal Control theory
2. Maslow
3. Quality World
4. Cervantes

د) رفتار کلی

اساس رفتار بر چگونگی ادراک از واقعیات و آن چیزی شکل می‌گیرد که از دنیای بیرونی طلب می‌کنیم. بنابراین، همواره سعی می‌کنیم تا دنیا را مطابق با آنچه می‌خواهیم، کنترل کرده و تغییر دهیم. رفتار در بردارندهٔ ۴ جزء است. این چهار جزء عبارتند از: ۱. فکر؛ ۲. عمل؛ ۳. فیزیولوژی؛ ۴. احساس.

هر شخص با توجه به نیازهای اصلی که دارد، افکاری را در ذهن می‌پروراند و پس از آن احساساتی در او شکل می‌گیرد و فیزیولوژی متناسب به آن احساسات رخ می‌دهد و فرد دست به عملی می‌زند. در این فرآیند، فکر و عمل در کنترل فرد هستند و فیزیولوژی و احساس خارج از کنترل. بنابراین، می‌توان با ۲ فاکتوری که در اختیار دارد بر فرایند رفتار خود دخل و تصرف کند؛ پس افراد در شرایط نامطلوب ۳ گزینه برای رهایی از وضعیت پیش آمده دارند: (۱) تغییر خواسته‌ها؛ (۲) تغییر اعمال؛ (۳) تغییر خواسته‌ها و اعمال (گلاسر، ۱۹۹۹).

طبق جستجوهای محققان در پایگاه‌های علمی داخلی و خارجی مجموعه کوچکی از پژوهش‌های داخلی و خارجی استخراج شد که با توجه به حجم مقاله، صرفاً بخشی از به‌روزترین پژوهش‌ها در این قسمت مطرح شد.

بنی‌اسدی و ضرغامی (۱۳۹۴)، طی مقاله‌ای با عنوان «واکاوی انتقادی رابطه استاد-دانشجو در فرآیند پایان‌نامه‌نویسی؛ از منظر دانشجو: (رشته فلسفه تعلیم و تربیت)» پژوهشی را اجرا کرده‌اند. داده‌ها پیرامون ۳ مقوله: دانشجو، استاد و فضای تعامل استاد و دانشجو بررسی شده است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که؛ دانشجویان نسبت به ارتباط و تعامل با استاد راهنمای خود ناراضی هستند. نگرش ایشان به پایان‌نامه نوعی ترس و واهمه از به فرجام رساندن آن است. نظام ارزشیابی و قوانین کافی در این زمینه وجود ندارد. فضای دانشگاه و گروه‌ها باعث نادیده گرفتن دانشجوها و نیازهای ایشان می‌شود. دانشجویان از تکالیف، حقوق و اختیاراتشان به درستی آگاهی ندارند. فقدان اساتید باتجربه یا چند شغله بودن آن‌ها و گستردگی موضوعات مورد علاقه دانشجویان برای پایان‌نامه‌نویسی، مانع از به‌وجود آمدن ارتباط مطلوب میان استاد و دانشجو می‌شود.

عباسی چوبتراش (۱۳۹۳)، در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر انتخاب استادراهنما و تعاملات بین استادراهنما و دانشجو، با تأکید بر سرزندگی تحصیلی

دانشجویان کارشناسی ارشد» در این خصوص به پژوهش پرداخته است. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که تعاملات و ارتباطات بین استاد راهنما و دانشجو در دوران انجام تحقیق و پایان نامه بر رابطه بین استاد و دانشجو ۶۳/۸ درصد تأثیر داشته، عوامل مؤثر در انتخاب استاد راهنما بر سرزندگی تحصیلی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد واحد ارومیه ۱۱/۶ درصد تأثیر داشته و تعاملات و ارتباطات بین استاد راهنما و دانشجو در دوران انجام تحقیق، بر سرزندگی تحصیلی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه فوق الذکر ۴۵/۶ درصد تأثیر دارند.

مونپو (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان «نقش استادراهنما در موفقیت یک پایان نامه» مطالعه کرده است. این پژوهش با پرسشنامه ۲۵ سؤالی نظر دانشجویان را در پنج عامل مؤثر در اهمیت نقش استاد راهنما بررسی کرده است. نتایج حاکی از آن است که دانشجویان در مجموعه وظایف استاد راهنما به ۳ مورد زیر تأکید بیشتری داشتند: ۱. راهنمایی در ساختار پایان نامه و رساله؛ ۲. دادن اعتماد به نفس به دانشجو در هنگام کار با استاد راهنما؛ ۳. پذیرش اینکه پایان نامه کاری مشترک است. همچنین به ترتیب، موارد زیر را از جمله دیگر وظایف استاد راهنما در نظارت پژوهشی مؤثر دانسته اند: ۱. گوش دادن به مشکل دانشجو؛ ۲. کمک و وادار کردن دانشجو برای غلبه بر موانع؛ ۳. راهنمایی دانشجو برای رسیدن به سطح بالایی از دانش؛ ۴. حمایت عاطفی از دانشجو؛ ۵. تنظیم طرح یا مدیریت پروژه با توجه به شرایط دانشجو؛ ۶. راهنمایی دانشجو برای مطالعه اسناد و تحقیقات مرتبط؛ ۷. دادن اطلاعات در مورد کارشناسان و محققان در حوزه مورد مطالعه؛ ۸. برگزاری جلسات مشاور و راهنمایی بر اساس شرایط دانشجو؛ ۹. آموزش چگونگی دفاع از پایان نامه؛ ۱۰. آگاهی دادن به دانشجو در مورد آخرین فرصت برای دفاع؛ ۱۱. راهنمایی دانشجو برای چگونگی انتشار پژوهش یا چاپ مقاله مستخرج از پایان نامه؛ ۱۲. به دانشجویان روش تفکر انتقادی را بیاموزد.

آگوستسن و جالدمارک (۲۰۱۳)، در مقاله ای با عنوان «نظارت آنلاین: نظریه ای در نفوذ ارتباطات استراتژیک استادان راهنما در پایان نامه های دانشجویی» ارتباطات آنلاین استادان راهنما با دانشجویان کارشناسی را بررسی کرده است. داده ها که شامل ۴۲۳ گفتار از چهار استاد راهنما است تجزیه و تحلیل و طبقه بندی شد و نتایج حاکی از آن است که اساتید با توجه به سخنان خود می توانند ترکیبی از دیالوگ ها را داشته باشند که میزان استقلال دانشجو در انجام پژوهش را کنترل کنند. مسئولیت استاد راهنما، مسئولیتی چند بعدی است و باید از دانشجو

حمایت و در نگارش پایان‌نامه او را هدایت کند تا به نتایج مطلوب علمی دست یابند. همچنین اساتید با بیان نقطه نظرات یا ایده‌ها، توضیحات، سؤالاتی که از دانشجوی می‌پرسند و هدایت ساختاری در پژوهش، به دانشجویان در قالب توصیه‌نامه، ایجاد چالش و توسعه فکری کمک کنند.

روش

این تحقیق با رویکرد پژوهش کیفی در شاخه پدیدارشناسی^۱ از نوع هرمنوتیکی^۲ یا تفسیری انجام شده است. تحقیق پدیدارشناسی بر اساس رویکرد معرفت‌شناسی تفسیری و از طریق بررسی ذهنیت افراد و مبتنی بر تجربه ایشان صورت می‌گیرد (بازرگان، ۱۳۹۱). در این پژوهش با توجه به روش کیفی از نمونه‌گیری غیراحتمالی یا هدفمند^۳ استفاده شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته^۴ استفاده شد، که این مصاحبه‌ها به شکل فردی انجام شد.

نمونه‌گیری به سه روش در این پژوهش انجام شد که عبارتند از:

نمونه‌گیری در دسترس^۵: برای شروع نمونه‌گیری از میان گروه هدف انتخاب شدند که در دسترس و حاضر به مشارکت بودند.

نمونه‌گیری هدفمند طبقه‌ای^۶: تمام گروه‌هایی که به صورت هدفمند در پژوهش بررسی شدند، در نمونه‌گیری مد نظر قرار داده شدند، لذا به طبقه‌بندی دانشجویان از منظر جنسیت و مجموعه رشته‌ای که در آن تحصیل می‌کردند (مجموعه رشته علوم سیاسی، مجموعه رشته حقوق، مجموعه رشته برق و مجموعه رشته کامپیوتر) توجه شد.

نمونه‌گیری گلوله برفی^۷ یا نمونه‌گیری زنجیره‌ای^۸: از مشارکت‌کنندگان اولیه که با

1. Phenomenology
2. Hermeneutic
3. Purposeful sampling
4. Semi-structured interviews
5. Convenience Sampling
6. Stratified Purposeful Sampling
7. Snowball Sampling
8. Chain Sampling

نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند، برای معرفی سایر افراد دارای اطلاعات کمک گرفته شد.

مصاحبه‌ها با اجازه دانشجویان به وسیله mp3 یا دوربین فیلم برداری ضبط شدند و پس از پیاده کردن مطالب، دوباره مطالب با ایشان در میان گذاشته شد تا صحت و صداقت در انتقال مطالب حفظ شود. شایان ذکر است که در پایان هر مصاحبه از اطلاع‌رسان‌ها خواسته شد تا افرادی را برای مصاحبه معرفی کنند یا در صورت وجود نکته جدید، آن را با محقق در میان بگذارند. مدت زمان هر مصاحبه ۳۰ تا ۷۰ دقیقه بود. در مجموع، انجام مصاحبه‌ها و بازخورد گرفتن از اطلاع‌رسان‌ها تقریباً ۴ ماه به طول انجامید.

کل مصاحبه‌های انجام شده ۳۹ مورد شد. تعداد مصاحبه‌ها در مجموعه رشته علوم سیاسی با ۷ نفر به اشباع رسید که برای اطمینان بیشتر با ۹ نفر، مصاحبه‌ها در این مجموعه به پایان رسید. همچنین تعداد مصاحبه‌ها در مجموعه رشته حقوق با ۸ نفر به اشباع رسید که برای اطمینان بیشتر با ۱۰ نفر، مصاحبه‌ها در این مجموعه به پایان رسید. به طور کلی در دانشکده حقوق و علوم سیاسی با ۱۹ نفر از دانشجویان مصاحبه شد. تعداد مصاحبه‌ها در مجموعه رشته مهندسی کامپیوتر با ۶ نفر به اشباع رسید که برای اطمینان بیشتر با ۹ نفر مصاحبه‌ها در این مجموعه به پایان رسید. همچنین تعداد مصاحبه‌ها در مجموعه رشته مهندسی برق با ۹ نفر به اشباع رسید که برای اطمینان بیشتر با ۱۱ نفر مصاحبه‌ها در این مجموعه به پایان رسید. به طور کلی در دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر با ۲۰ نفر از دانشجویان مصاحبه شد.

در این پژوهش، کدگذاری به صورت مضمونی^۱ انجام شده است. تفاوت اصلی این کدگذاری با کدگذاری ابداعی اشتراوس در تحلیل و توصیف موردی هر مصاحبه است که روابط معنادار مصاحبه‌ها را با چارچوب مصاحبه حفظ می‌کند و نتیجه آن از مقولات است که در تحلیل به پژوهشگر کمک می‌کند. روند اجرا و تحلیل در این پژوهش به قرار زیر انجام شد:

- گفتگوها با کسب اجازه ضبط شدند (با استفاده از دوربین فیلم برداری و mp3).
- پس از آن عیناً روی کاغذ پیاده شدند.
- هر مصاحبه به صورت موردی تحلیل شد تا روابط معناداری مشخص شود که هر مصاحبه، با موضوع مصاحبه دارد.

- سپس تمام مصاحبه و حالاتی که در حین مصاحبه وجود داشته، جمله به جمله خوانده شدند و جملات مهم و نکات کلیدی مشخص شده و طبقه‌بندی و مقوله‌بندی اولیه انجام شد.
- در مرحله آخر طبقه‌بندی و مقوله‌ها به صورت دقیق و بر اساس اهداف پژوهش، مشخص و تنظیم شدند.
- اساساً تحقیق کیفی اصراری بر تعمیم یافته‌ها ندارد یا نهایتاً نوعی خاص از تعمیم را مدنظر دارد. بنابراین، شاخص قابلیت اعتماد، مربوط به مراحل تحقیق است که از گردآوری داده تا تفسیر و تحلیل آن را شامل می‌شود (محمدپور، ۱۳۸۹).
- درگیری طولانی مدت و مشاهده مصرانه، به طور کلی، ۱۰ ماه، به صورت مداوم پژوهش‌گر در مکان پژوهش حضور یافته و با مشارکت‌کنندگان همراه بوده است.
- بازخورد و کمک گرفتن از استاد راهنما و استاد مشاور و یکی دیگر از اساتید صاحب نظری که در جریان پژوهش نبودند.
- یافته‌ها و نتایج به طور مستمر با همکاران به اشتراک گذاشته شده و به تأیید ایشان رسید و در صورت نیاز بازنگری شدند.
- اعتبار پاسخگو^۱: باید پس از پیاده کردن و مقوله‌بندی کلی، به اطلاع‌رسان‌ها برگشته و آن‌ها را در پرتو واکنش‌هایشان بررسی شود (سیلورمن، ۲۰۰۵). که این مورد نیز به طور کامل و در فرایند بلند مدت انجام شد.

یافته‌ها

در ابتدا توصیفی از مکان و شرایط پژوهش ضروری است. پژوهش حاضر در دانشگاه تهران انجام است که یکی از دانشگاه‌های قدیمی و بهترین دانشگاه ایران است و در ایران به «دانشگاه مادر» و «نماد آموزش عالی» لقب گرفته است. مشاهیر ملی و بین‌المللی زیادی مدرس یا فارغ‌التحصیل این دانشگاه بوده‌اند. این دانشگاه در سال ۱۳۱۳ هجری شمسی در تهران و به دستور رضا شاه تأسیس شد. دانشگاه تهران هم اکنون دارای ۲۵ دانشکده، ۹ پردیس و ۱۱ مرکز پژوهشی است. مبحث طبقه‌بندی علوم و دانشکده‌ها موضوعی گسترده است که در این مجال

نمی‌گنجد، اما از آنجا که به طور کلی تقاضای داوطلبین برای ورود به دانشکده حقوق و علوم سیاسی، و دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر بالا است این دو دانشکده جزء شاخص‌ترین دانشکده‌های علوم انسانی و فنی مهندسی هستند. لذا برای کشف لایه‌های پنهان انتخاب استاد راهنما به انتخاب دانشکده‌های مذکور پرداخته شد. و اما شرایط کلی دو دانشکده:

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

این دانشکده یکی از دانشکده‌های قدیمی دانشگاه تهران و در پردیس مرکزی در میدان انقلاب واقع شده است. بخشی از ساختمان این دانشکده در ۱۰ سال اخیر ساخته شده، ولی قسمت اصلی ساختمان آن که در دست تعمیر است، قدمتی به قدمت دانشگاه تهران دارد. در حال حاضر ۷ مؤسسه و مرکز تحقیقاتی را در خود جای داده است. گروه‌های آموزشی این دانشکده عبارت‌اند از:

جدول ۱: گروه‌های آموزشی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

ردیف	گروه‌های آموزشی	مقاطع	گرایش‌ها
۱	گروه جزا و جرم‌شناسی	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	حقوق قضایی؛ حقوق جزا؛ حقوق جزا و جرم‌شناسی
۲	گروه حقوق خصوصی و اسلامی	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	حقوق خصوصی؛ حقوق مالکیت فکری؛ حقوق تجاری، اقتصادی و بین‌المللی؛ حقوق ثبت؛ حقوق پزشکی؛ حقوق هوایی
۳	گروه حقوق عمومی		
۴	گروه علوم سیاسی	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	مطالعات ایران؛ جامعه‌شناسی سیاسی؛ اندیشه سیاسی و سیاست‌گذاری عمومی
۵	گروه مطالعات منطقه‌ای	کارشناسی ارشد و دکتری	خاورمیانه و شمال آفریقا؛ آسیای مرکزی و قفقاز؛ اروپا؛ آسیای جنوب شرقی؛ منطقه آمریکای شمالی (حوزه نفتا)
۶	گروه روابط بین‌الملل	کارشناسی ارشد و دکتری	سیاست و امنیت بین‌الملل؛ حقوق و سازمان‌های بین‌المللی؛ اقتصادسیاسی بین‌الملل

این دانشکده از زمان‌های دور با فضا و اتفاقات سیاسی بیرون از دانشگاه همراه بوده است،

حتی گاهی تحولات درونی این دانشکده، منشاء اتفاقات و مسائل سیاسی کشور بوده است. به لحاظ پوشش نیز هر نوع پوششی که در جامعه متداول است در این دانشکده وجود دارد. اما پوشش سنتی و مذهبی بیشتر به چشم می‌خورد. سخنرانی و جلسات نقد و تحلیل علمی زیادی در دانشکده برگزار می‌شود و اساتید چه در این جلسات و چه در مباحث کلاسی، در عین احترام به یکدیگر، در دفاع از ایدئولوژی، طرز تفکر و چارچوب‌های علمی خود، در مقابل یکدیگر موضع می‌گیرند و در زمینه تخصصی خود، با یکدیگر تعارف ندارند. دانشجویان با اساتید بسیار محترمانه و محتاطانه رفتار می‌کنند. طبق اظهارات دانشجویان، خیلی از قوانین و روند کارهای اداری و آموزشی در این دانشکده روشن نیست، پاس‌کاری زیاد اتفاق می‌افتد، اما نهایتاً کار دانشجو را انجام می‌دهند. از مجموع ۳۲ یا بعضاً ۳۶ واحدی که باید در مقطع ارشد در این دانشکده گذرانده شود ۴ یا بعضاً ۶ واحد آن به پایان‌نامه اختصاص دارد. ظاهراً برای دانشجویان در انتخاب واحد آزادی‌هایی وجود دارد.

روال معمول انتخاب استاد راهنما در میان دانشجویان این دانشکده به این صورت است که دانشجویان از اوایل ترم ۲ کنکاش برای انتخاب استاد راهنما را شروع می‌کنند و حداکثر تا آخر ترم ۴ استاد راهنما را انتخاب می‌کنند. دانشجویان پس از صحبت کردن با اساتید و جلب نظر ایشان برای راهنمایی پایان‌نامه‌شان موضوع را با استاد مطرح کرده و آن را ساخت‌مند می‌کنند و پس از نوشتن پروپوزال و مطرح کردن آن در گروه آموزشی، هم‌زمان استاد راهنما به صورت رسمی مشخص می‌شود و به اطلاع آموزش دانشکده می‌رسد. آموزش و قوانین دانشکده اصرار زیادی برای دفاع در ترم چهار دارند، اما اساتید اکثراً نسبت به این مسأله بی‌تفاوت هستند و حتی در مجموعه حقوق گاهی از دانشجو می‌خواهند تا در ترم‌های ۵ یا ۶، پایان‌نامه را دفاع کنند.

دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر

این دانشکده نیز یکی از دانشکده‌های قدیمی دانشگاه تهران است. این دانشکده در پردیس فنی امیرآباد قرار دارد و دارای ۲ ساختمان اصلی است.

جدول ۲: گروه‌های آموزشی دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر دانشگاه تهران

ردیف	گروه‌های آموزشی	مقاطع	گرایش‌ها
۱	الکترونیک	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	مدار و سیستم؛ افزاره و نانو
۲	معماری کامپیوتر	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	طراحی دیجیتال؛ سیستم و شبکه
۳	سیستم‌های دیجیتال	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	
۴	هوش ماشین و ریاتیک	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	
۵	قدرت	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	تجدید ساختار سیستم‌های قدرت؛ سیستم‌های قدرت و تکنولوژی فشار قوی؛ الکترونیک قدرت و ماشین‌های الکتریکی
۶	کنترل	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	
۷	مخابرات	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	سیستم؛ میدان
۸	مهندسی پزشکی	کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	

هیچ دفتری از تشکل‌های سیاسی و غیرسیاسی در دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر وجود ندارد. سلسله مراتب و رعایت قوانین به صورت جدی رعایت می‌شود. همه کارها در چارچوب دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های دانشگاه، دانشکده یا گروه‌های آموزشی انجام می‌شود و همه کادر اداری مانند چرخ‌دنده‌های ساعت، کار را پیش می‌برند و گاهی این دقت باعث می‌شود که یک کار ساده اداری چندین روز طول بکشد؛ اما به طور کلی کادر اداری خوش برخورد هستند و دانشجو را از سر خود باز نمی‌کنند. از مجموع ۳۲ واحدی که باید در مقطع ارشد در این دانشکده گذرانده شود، ۶ واحد آن به پایان‌نامه اختصاص دارد. برای دانشجویان در انتخاب واحد، آزادی‌هایی وجود دارد. به این صورت که تعدادی درس تخصصی، اختیاری و... ارائه می‌شود که باید از بین آن‌ها، تعداد مشخصی تخصصی، اختیاری و... انتخاب کنند. در نتیجه تعداد دروس ارائه شده بیش از دروسی است که باید پاس شود.

روال معمول انتخاب استاد راهنما در میان دانشجویان این دانشکده به این صورت است که دانشجویان اکثراً پیش از ورود به ارشد در جست‌وجوی موضوع مورد علاقه و شناخت اساتید

هستند و اکثراً تا آخر ترم یک یا نهایتاً ترم دو، اساتید راهنمایان به صورت رسمی مشخص می‌شود. هر پایان‌نامه توسط ۲ استاد راهنما و یک استاد مشاور هدایت می‌شود که در اغلب موارد، یکی از اساتید راهنما، نقش اصلی را در هدایت دانشجو و پایان‌نامه‌اش به عهده دارد. پس از معرفی دانشگاه و دانشکده‌ها و با بررسی مصاحبه‌ها، مقوله اصلی از ادراک دانشجویان در انتخاب استاد راهنما در دو دانشکده حقوق و علوم سیاسی و دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر استخراج شد. هریک از این مقوله‌ها شامل زیر مقوله‌هایی هستند که همراه با نمونه اظهاراتی از شرکت‌کنندگان مختلف برای نشان دادن ارتباط آن‌ها با مقولات، در جدول زیر ارائه شده است.

۱. خودکاو: الف) ویژگی‌های شخصیتی؛ ب) اهداف
۲. کانال‌های شناختی: الف) دانشگاه مقطع کارشناسی؛ ب) کلاس و...
۳. ویژگی‌ها و توانمندی‌های استاد: الف) ویژگی‌های شخصیتی؛ ب) ویژگی‌های علمی؛ ج) سبک مدیریتی
۴. شرایط رشته: الف) اشباع پژوهشی یک حوزه؛ ب) حوزه‌های مورد توجه
۵. وضعیت اقتصادی: الف) اشباع بازار یک تخصص؛ ب) ارتباط صنعت و دانشگاه
۶. شرایط آموزشی: الف) فضای دانشگاه؛ ب) پایان‌نامه؛ ج) کارشناسی ارشد؛ د) تعداد و ظرفیت اساتید
۷. هم‌آوایی اجتماعی: الف) موضوعی؛ ب) شخصیتی

جدول ۳: مقوله‌های ادراکی دانشجویان از انتخاب استاد راهنما در دانشکده‌های مورد نظر

مقوله کلی	مقوله فرعی	نمونه اظهارات اطلاع‌رسان‌ها
تعداد و ظرفیت اساتید		- (دانشکده علوم سیاسی) خیلی ممکنه پیش بیاد که ظرفیت استادی که تو می‌خوای، پر شده باشه و باید خیلی سریع اقدام کنی...
		- (دانشکده کامپیوتر) من که این همه دارم به خودم برای پایان‌نامه سختی میدم، میدونم این پایان‌نامه نوشتن به کار فرمالیته است، ولی وظیفه‌ام میدونم که کارم رو خوب انجام بدم...
پایان‌نامه		- (دانشکده علوم سیاسی) از سال‌بالایی‌ها زیاد شنیدم که ارشد یک چیز اضافه‌ای و کارشناسی و دکتری اصل هستن، ولی خودم هنوز به این نتیجه نرسیدم.
ارشد		

مقوله کلی	مقوله فرعی	نمونه اظهارات اطلاع‌رسان‌ها
فضای دانشگاه		- (دانشکده حقوق) تأثیرات و القائاتی هست که توی دانشکده ما وجود داره که به شخصه دیدم که از نظر فکر سازماندهی می‌کنه که من چشمم رو ببندم.
		- (دانشکده کامپیوتر) همون اول پیش استادت که میری، حالا فرقی هم نمی‌کنه استادت خوب باشه یا نه، دست و پات میلرزه که الان یه چیزی نگم که استاد بهش بربخوره.
ویژگی‌های شخصیتی		- (علوم سیاسی) بستگی به خلیات و توانایی‌های خود آدم هم داره. اگر می‌تونی که برو با استاد راحت اگر نه خیلی اعصاب داری و خیلی صبور هستی! باید زیاد سختی بکشی.
		- (برق) خودت رو که میشناسی چه جور آدمی هستی! اگر آدم سخت کوشی هستی خوب با استادی که سخت بگیره قطعاً مشکلی نداری. ولی خوب اگر صرفاً می‌خوای یک پایان‌نامه‌ای انجام بدی و از زیر کار در بری و یک مدرکی بگیری، خوب استاد سخت‌گیر قطعاً اذیتت می‌کنه.
اهداف		- (حقوق) هر کسی متناسب با هدفش استادش رو انتخاب می‌کنه
		- (کامپیوتر) کسی که بخواد توی ایران بمونه و کار کنه، قطعاً میره سمت استادی که بتونه ساپورتش کنه یا توی کار صنعتی معرفی کنه
ویژگی‌های شخصیتی		- (برق) منی که می‌خوام اپلای کنم با استادی کار می‌کنم که یه ریکام خوب به من بده
		- (برق) به نظرم متعهد بودن خیلی مهمه. حتی کار ممکنه برای سلامتی هم خطرناک باشه و فکر می‌کنم استاد باید کاملاً متعهد و اخلاقمند باشه.
ویژگی‌های علمی		- (علوم سیاسی) باید ببینی استادت چطور آدمیه، اخلاق و رفتارش چطوره.
		- (کامپیوتر) یکی دیگه از اساتید حوزه کاریش خوب بود، ولی با استاد نتونستم کنار بیام، یعنی اخلاقم با اون استاده (مکت) یه خورده مشکل داشتم مممم آدم هاردی (Hard) بودن.
سبک		- (حقوق) اساتید ما بیشتر آکادمیک هستن و این مسأله علمی بودن و پرستیژ علمی حتماً توی انتخاب‌ها تأثیر داره.
		- (علوم سیاسی) حتی اگر دنبال استاد راحت هم باشیم بار علمی یا شهرت علمیش بازم مهمه.
		- (برق) بعضی از استادها فقط ایده‌های خودشون رو در نظر می‌گیرن یا

خودکاری

ویژگی‌ها و مهارت‌های اساتید

مقوله کلی	مقوله فرعی	نمونه اظهارات اطلاع‌رسان‌ها
مقوله کلی مقوله فرعی اهمیت استاد راهنما	مدیریتی	سعی می‌کنم فقط اون چیزی که خودشون می‌گن باشه و دانشجو اون رو انجام بده.
		- (حقوق) من به این دقت کردم که استاد چقدر وقت میزاره، چقدر پیگیری می‌کنه و چقدر دست منو توی کارم آزاد میزاره.
		- (برق) چون اکثراً کار عملی و ساخت رو داریم، ممکنه در طی پروسه خیلی مشکل پیش بیاد. تا به جایی بری و بعد ببینی کلا اشتباه کردیم و بخوایم یه کاری رو دوباره از اول شروع کنیم برای همین به نظر من استاد راهنما توی این پروژه‌های عملی کارشون زیاده و راهنماییشون خیلی اهمیت داره.
		- (کامپیوتر) با خودم می‌گفتم «اینجا که معمولاً اساتید به دانشجو کمک نمی‌کنن، حالا ما اینجوری، سلسله مراتبی هم باشه خوبه!» روی این حساب انتخاب کردم.
		- (برق) باید قبول کنیم که دانشگاه و صنعت هر کدوم یه ساز میزنن.
		- (حقوق) دادگستری و مجلس و همه نهادها خیلی متفاوت با دانشگاه و اون چیزی که ما در دانشگاه می‌خونیم عمل می‌کنن.
		- (علوم سیاسی) خوب وقتی با این همه فارغ‌التحصیل از هر دانشگاهی مواجه هستی و این همه پایان‌نامه توی رشته ما هست چرا باید این همه برای نوشتن پایان‌نامه سختی بکشم؟
		- (برق) دارم می‌بینم بچه‌های با استعدادی که بیکار هستن. من فکر می‌کنم که کجا بیشتر بهم اهمیت میدن، اینجا که چندین هزار مهندس برق داره، خوب؟ پس یه پروژه‌ای می‌گیرم و یه استادی انتخاب می‌کنم که حداقل بتونم باهاش از ایران برم.
		- (برق) اگر بخوام برم، باید ببینم کشور مقصد چه زمینه و موضوعی رو طلب می‌کنه.
		- (علوم سیاسی) اگر ۵ نفر دارن درمورد قره‌باغ کار می‌کنن، دیگه توی اون زمینه که تکراری شده کار نمی‌کنم، به همین خاطر ممکنه انتخاب استاد هم تغییر بکنه.
	- (علوم سیاسی) ۷۰٪ از ورودی ما می‌خواستن که با فلان استاد پایان‌نامه بگیرن یعنی یه دفعه همه توجه‌شون به این استاد جلب شده بود. با موضوعات مختلف همه میخواستن با این استاد درس بگیرن.	

وضعیت اقتصادی

اشباع بازار یک تخصص

حوزه‌های مورد توجه

اشباع پژوهشی یک حوزه

شخصی

مقوله کلی	مقوله فرعی	نمونه اظهارات اطلاع‌رسان‌ها
کانال‌های شناختی	موضوعی	- (کامپیوتر) اکثر بچه‌ها می‌رفتن تو فلان زمینه، یعنی جوری بود که حتی اتاق چند تا از استادها رفتم، مثلاً می‌گفتم می‌خوام توی این زمینه کار کنم می‌گفتن «همه بچه‌ها دارن میرن به این سمت، چرا؟»
	کلاس	- (علوم سیاسی) شناخت من از این استاد از طریق کلاسی بود که با ایشون داشتم. روش تدریس و برخوردش رو با دانشجو دیده بودم.
	دانشگاه	- (کامپیوتر) دانشجویهایی که دانشگاه لیسانس شون با ارشدشون متفاوت نیست، اساتید و فیلد کاریشون رو کامل می‌شناسن، ولی من کارشناسیم رو اینجا نبودم.
	مقطع	- (برق) راستش آدم به مرور متوجه بعضی خصوصیات اساتید میشه، به کارشناسی توی دانشکده برق! مگه اینکه لیسانس رو اینجا بوده باشی

بحث و نتیجه‌گیری

ادراکی که دانشجویان نسبت به انتخاب استاد راهنما دارند، برآیندی است از هفت مؤلفه، این هفت مؤلفه، از تأثیر نهاده‌های مختلف بر ادراک دانشجویان از انتخاب استاد راهنما حکایت دارد، به نظر می‌رسد ادراک دانشجویان از انتخاب استاد راهنما مبتنی بر یک نگرش سیستمی^۱ است. بنابراین، دانشجویان در این دو دانشکده، عوامل مختلفی را در انتخاب استاد راهنما مورد تأکید قرار می‌دهند: ۱. تصویری که نسبت به پایان‌نامه و شرایط آموزشی دارند؛ ۲. ادراکی که از طریق کانال‌های شناختی کسب می‌کنند؛ ۳. تصویری که از توانایی‌ها و ویژگی‌های استاد راهنما دارند؛ ۴. تصویری که نسبت به رشته تحصیلی خود دارند؛ ۵. تصویری که نسبت به شرایط اقتصادی، فرهنگی، سیاسی کشور دارند؛ ۶. ادراکی که تحت تأثیر رفتارهای اجتماعی دارند؛ ۷. تصویری که نسبت به خود و آینده خود دارند.

دانشجویان برای انتخاب استاد راهنما طبق ساختار ادراکی زیر عمل می‌کنند:

نقشه ۱: ساختار ادراکی دانشجویان از انتخاب استاد راهنما

هر فردی همان‌طور که گلاسرمی‌گوید دنیای مطلوب یا خواسته‌هایی دارد، دانشجویان نیز به زعم خود از انجام پایان‌نامه، دانشگاه، رشته تحصیلی خود و شرایط اقتصادی و اجتماعی کشور، خواسته‌هایی دارند. برای تحقق این اهداف نیاز به شرایطی است لذا دانشجو برای ایجاد شرایط مناسب به تعیین مسیر می‌پردازد، تعیین مسیر در خلال موضوع این پژوهش، بررسی ویژگی اساتید و گزینه‌هایی است که بهتر بتوانند آن‌ها را در رسیدن به اهداف‌شان یاری کند. در مرحله بعد دانشجو برای انتخاب بهترین گزینه با توجه به شرایط و احوال شخصی خود به بررسی گزینه‌های مورد نظر پرداخته و در مرحله آخر بهترین گزینه را برای رسیدن به مطلوب انتخاب می‌کنند.

همان‌طور که تا اینجا روشن شد، از مهم‌ترین مواردی که ادراکات دانشجویان از انتخاب استاد راهنما را تحت تأثیر قرار می‌دهد، ادراکی است که از استاد راهنما و وظایف او دارند، بنابراین، در اینجا با توجه به یافته‌های و تحلیل موضوعی در پژوهش حاضر، تیپ‌های فکری دانشجویان نسبت به وظایف استاد راهنما ساختار بندی شدند. پژوهشگران در پژوهش حاضر سه تیپ اصلی از مقولات را به دست آوردند که عبارت‌اند از:

- **تدارکات چی:** در این مدل فکری، دانشجویان بیشترین انتظارات را از اساتیدشان دارند و افرادی متوقع به نظر می‌آیند و انتظار دارند که پله پله، استاد با ایشان همراهی کند و برخی از فرآیندها را عملاً استاد راهنما در پروژه ایشان پیاده‌سازی کند. در واقع در این تیپ، دانشجو انتظار دارد که استاد نقش یک تدارکات چی را بازی کند و خود (دانشجو) نظاره‌گر انجام پروژه است.

- **فرماندهی:** در این مدل فکری، دانشجو خود را در نقش سربازی می‌داند که برای تمام مراحل اجرای پروژه و ریز به ریز آن از استاد راهنما دستور می‌گیرد. در این تیپ ادراکی، استاد راهنمای خوب، در منظر دانشجو افرادی مقتدر، صاحب نفوذ و برجسته هستند و دانشجو از خود ایده و فکری برای پیشبرد پروژه ندارد یا ترجیح می‌دهد که ایده‌ای از بالا به وی دیکته شود تا راهی مطمئن و کم‌خطر را طی کند. مدیر گروه‌ها در این تیپ ادراکی می‌توانند افراد مناسبی برای راهنمایی پایان‌نامه قلمداد شوند. تفاوت این تیپ با تیپ تدارکاتچی، در این است که اینجا دانشجو خود مجری پروژه است.

- **نقشه‌خوانی:** در این مدل فکری، فرمان در دست دانشجو است. استاد از راه دور، نقشه راه را در طول مسیر، برای دانشجو می‌خواند و مخاطراتی را به او گوشزد می‌کند که در طی مسیر ممکن است برای او پیش بیاید؛ اما تصمیم‌گیرنده اصلی دانشجو است. تفاوت این مدل با تیپ فرماندهی، این است که استاد نقشی ستادی و هدایتگر دارد و مسئولیت اصلی بر دوش دانشجو است.

سه نوع تیپی که مطرح شد در یک مسأله اشتراک دارند و آن حضور مستمر استاد راهنما است. یعنی زمانی وجود ندارد که دانشجو در فرایند انجام پروژه خواهان آن باشد که به‌طور کلی ارتباطش را از منبع (استاد راهنما) قطع کند، اما مسأله مهم دیگر این است که در طی مسیر هدایت و نظارت پژوهشی، نباید صرفاً بر یک سبک نظارتی پافشاری کرد. همان‌طور که نباید همواره از یک روش تدریس استفاده کرد، در نظارت پژوهشی نیز نباید از یک سبک نظارتی ثابت استفاده کرد. دانشجویان نیز اساتیدی را می‌پسندند که در مراحل مختلف پژوهش در سبک نظارتی خود انعطاف به خرج دهند.

با توجه به یافته‌ها و تحلیل موضوعی در این پژوهش بعد دیگری از ادراک دانشجویان نسبت به انتخاب استاد راهنما، تصویری است که دانشجویان نسبت به نقش خود در انجام پایان‌نامه دارند؛ در تفسیر نقش دانشجویان در انجام پایان‌نامه، طیفی طراحی شد که در یک سر آن دانشجو نقش کارپرداز و در سر دیگر این طیف دانشجو نقش کارگذار دارد.

کارگذار به معنای کسی که کار می‌داند و از عهده آن بر می‌آید. در واقع دانشجو خود را

مسئول اصلی اجرای پایان‌نامه می‌داند و حجم اصلی طراحی، اجرا و نتیجه‌گیری را شخصاً به عهده دارد. در سر دیگر این طیف، وظیفه دانشجو کارپردازی است. کارپرداز، به مأمور کار یا کسی اطلاق می‌شود که اجراکننده کار است.

به‌طور کلی با توجه به هفت مؤلفه مذکور، تیپ‌های شخصیتی و طیفی که از ادراک دانشجویان نسبت به انتخاب استاد راهنما ارائه شد؛ عواملی که بر این انتخاب مؤثر هستند، برآیند مجموعه‌ای از عوامل آموزشی و غیرآموزشی است که در طیف مختلفی از اهمیت قرار دارند. می‌توان این عوامل آموزشی و غیرآموزشی را در جدول ۳ مشاهده کرد.

نتایج این پژوهش به‌طور کلی با نتایج پژوهش بنی‌اسدی و ضرغامی (۱۳۹۴)، در خصوص ۱. نگرش‌های شخصی دانشجویان نسبت به پایان‌نامه؛ ۲. تأثیر فضای دانشگاه در انتخاب استاد راهنما، هم‌سویی دارد و با نتایج پژوهش صفایی‌موحد (۱۳۹۰)، در وجود مقوله‌های متفاوت برای انتخاب استاد راهنما از منظر دانشجویان، نیز هم‌سویی دارد. همچنین نتایج پژوهش، با پژوهش عباسی چوپتراش (۱۳۹۳)، نیز باید گفت که در هر دو پژوهش، چگونگی ارتباط استاد و دانشجو یکی از عوامل مهم در انتخاب استاد راهنما به حساب می‌آید. بزرگ و خاکباز (۱۳۹۲) نیز در بخشی از پژوهش خود به بحث از انتخاب استاد راهنما می‌پردازد و سبک نظارتی استاد را یکی از عوامل مهم در انتخاب استاد برآورد می‌کند که این مورد، یکی از مقولات فرعی در این پژوهش بود. یاسین سعیدی (۱۳۹۳) نیز در بخشی از پژوهش خود درباره انتخاب استاد راهنما بحث می‌کند و معیارهای آکادمیک استاد، ویژگی‌های رفتاری استاد، مطابقت داشتن علائق پژوهشی استاد و دانشجو و اعتبار علمی و وجهه استاد را از مهم‌ترین مؤلفه‌های انتخاب استاد راهنما برمی‌شمرد که این موارد به‌طور کلی در نتایج این پژوهش، به عنوان مقولات فرعی استخراج شده است.

در همین راستا برای بهبود شرایط موجود پیشنهاد می‌شود پیش از انتخاب استاد راهنما، فضایی ایجاد شود یا کارگاه‌هایی برگزار شود که اساتید راهنما و دانشجویان انتظارات و عقاید خود را پیرامون نظارت و راهنمایی پژوهشی، آزادانه بیان کنند تا اولویت‌های طرفین روشن شود و در قالب ارتباط باز و صادقانه، دست به انتخاب زده و همکاری پژوهشی خود را آغاز کنند.

منابع

- بازرگان، عباس (۱۳۹۱). *مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته رویکردهای متداول در علوم رفتاری*. چاپ سوم، تهران: دیدار.
- بزرگ، حمیده و خاکباز، عظیمه‌سادات (۱۳۹۲). *استادراهنمای پنهان: برنامه‌ی درسی برآمده از تعامل استاد راهنما و دانشجو در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد* (مورد مطالعه رشته علوم- تربیتی)، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۹ و ۱۰ (۳۶): ۳۸-۵۰.
- بنی‌اسدی، احمد و ضرغامی، سعید (۱۳۹۴). *واکاوی انتقادی رابطه استاد دانشجو در فرآیند پایان‌نامه‌نویسی از منظر دانشجو* (رشته فلسفه تعلیم و تربیت). *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۱۱ (۲)، ۱۲۵-۱۴۸.
- خانی، داوود، خراسانی‌طرقی، حامد و شیرازی، علی (۱۳۹۳). *مطالعه تطبیقی فرهنگ اقوام کرد، ترکمن، فارس در خراسان شمالی*. *مطالعات میان فرهنگی*، ۹ (۲۲): ۳۳-۹.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۹۳). *موانع رشد علمی ایران و راه حل‌های آن*. چاپ دوم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- سعیدی، یاسین (۱۳۹۳). *بررسی رضایت دانشجویان کارشناسی ارشد از آداب استادان راهنما، دانشگاه خوارزمی تهران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی.
- صفایی‌موحد، سعید و باوفا، داوود (۱۳۹۲). *عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان در آموزش عالی ایران: یک مردم‌نگاری خودنگاشت*. *دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، ۴ (۷): ۳۰-۵۳.
- عباسی‌چوبتراش، منصوره (۱۳۹۳). *بررسی عوامل مؤثر بر انتخاب استاد راهنما و تعاملات بین استاد راهنما و دانشجو، با تاکید بر سرزندگی تحصیلی دانشجویان کارشناسی ارشد*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۸۷). *فرهنگ دانشگاه*. چاپ اول، تهران: ثالث.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۹۲). *رشته‌های دانشگاهی: کارکردها، کارکردها و تحولات*. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۶ (۱): ۳۰-۱.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۹۵). *ما ایرانیان: زمینه‌های تاریخی و اجتماعی خلیفات ایرانی*. چاپ نهم، تهران: نی.
- فلیک، اووه (۱۳۹۴). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. ترجمه هادی جلیلی، چاپ هشتم، تهران: نی.
- کریم‌زاده، مصطفی (۱۳۹۰). *تصریح تابع سرمایه‌گذاری بر اساس الگوی افق نامحدود و برآورد*

آن برای اقتصاد ایران. تحقیقات مدل سازی اقتصادی، ۱(۴): ۱۲۳-۱۴۶.
 محمدپور، احمد (۱۳۸۹). ارزیابی کیفیت در تحقیق کیفی: اصول و راهبردهای اعتباریابی و
 تعمیم پذیری. فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۷(۴۸): ۷۳-۱۰۷.
 نیکنامی، مصطفی (۱۳۹۴). نظارت و راهنمایی آموزشی. چاپ اول، تهران: سمت.

- AbasiChobtarash, M. (2014). *Factors affecting the choice of supervisor and interaction and communication between supervisors and studentm with emphasizing the vitality of master students of Islamic Azad University of Urmia*. Islamic Azad University of Urmia, Thesis for master of curriculum development(Text in Persian).
- Acker, S. (2001). *The Hidden Curriculum of Dissertation Advising. In The Hidden Curriculum in Higher Education*. London: Routledge.
- Augustsson, G. and Jaldemark, J. (2013). Online supervision: a theory of supervisors' strategic communicative influence on student dissertations. *High Education*, 67(1): 19-33. <http://dx.doi.org/10.1007/s10734-013-9638-4>
- Bani Asadi, A. and Zarghami Hamrah, S. (2015). Critical Inquiry of Supervisor-Student Academic Relationship in the Course of Dissertation Writing: From the Perspective of Students of Philosophy of Education. *The Journal of New Thoughts on Education*, 11(2): 125-148(Text in Persian).
- Bazargan, A. (2012). *Sociology of information society*. Tehran: Didar. (Text in Persian).
- Bell-Ellison, B. and Dedrick, R. (2008). What do Doctoral Students Value in their Ideal Mentor?. *Research In Higher Education*, 49(6): 555-567. <http://dx.doi.org/10.1007/s11162-008-9085-8>
- Bozorg, H. and Sadat Khakbaz, A. (2013). Hidden supervisor: the emergent curriculum of advising graduate students thesis (case study: training science course). *Research Curriculum Planning*. 10. 9(36): 38-50 (Text in Persian).
- Cervantes, S. N. (2018). ALIGNING REALITY THERAPY AND CHOICE THEORY PSYCHOLOGY WITH COGNITIVE PSYCHOLOGY. *International Journal of Choice Theory® and Reality Therapy*, 38(1): 13.
- Fazeli, N. (2008). *Academic Culture*. Tehran: Sales(Text in Persian).
- Fazeli, N. (2014). Academic Disciplines: Functions, Dysfunctions and Developments. *Interdisciplinary Studies in Humanities*, 6(1): 1-30(Text in Persian).
- Ferasatkhah, M. (2015). *We Iranians: a Historical and Social Contextualizing of Iranian Ethos*. Tehran: Ney (Text in Persian).
- Flick, U. (2015). *An introduction to qualitative*. hadi jalily. Tehran: Ney(Text in Persian).
- Glasser, W. (1999). *Choice theory*. New York: HarperPerennial.

- Karimzadeh, M. (2011). The Specification and Estimation of Investment Function According Infinite Horizon in Economy of Iran. *Journal of Economic Modeling Research*, 1, (4), 123-146 (Text in Persian).
- Khani, D., Khorasani, H., Shirazi, A. (2014). Comparative study of cultures of Kurd, Turkmen and Persian in North Khorasan. *Intercultural Studies Quarterly*, 9, (22), 9-33 (Text in Persian).
- Lebedev, A. (2018). Culture or social matter. *Vestnik Of Saint Petersburg State University Of Culture*, 1, 57-60. doi: 10.30725/2619-0303-2018-1-57-60
- Mainhard, T., van der Rijst, R., van Tartwijk, J., & Wubbels, T. (2009). A model for the supervisor–doctoral student relationship. *High Educ*, 58(3), 359-373. <http://dx.doi.org/10.1007/s10734-009-9199-8>
- Mhunpiew, N. (2013). A Supervisor's Roles for Successful Thesis and Dissertation. *Online Submission*, 3(2): 119-122. Retrieved from <http://eric.ed.gov/?id=ED540484>
- Mohamadpur, A. (2010). Quality assessment in qualitative research: principles and strategies for validation and generalizability. *Social Sciences*, 17(48): 73-107. (Text in Persian).
- Niknami, M. (2014). *Supervision of instruction*. Tehran: SAMT. (Text in Persian).
- Rafipoor, F. (2014). *Determinants of the scientific development in Iran*. Tehran: Public Joint Stock Company (Text in Persian).
- Robati, F. Mohammad Bagheri, M. and Tonkaboni, F. (2015). The experience of hidden curriculum on selecting a supervisor from the perspective of students. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 10(3): 27-42.
- Robertson, M. E. (2017). Doctoral Research Supervision: Interpretive, Developmental, Transformative, and Culturally Adaptive. In *Methods and Paradigms in Education Research*(pp. 53-66). IGI Global.
- Robey, P. A., Wubbolding, R. E. and Malters, M. (2017). A Comparison of Choice Theory and Reality Therapy to Adlerian Individual Psychology. *The Journal of Individual Psychology*, 73(4): 283-294.
- Saeedi, Y. (2014). *Examining master's student satisfaction of interactive and supervisory styles of supervisors*. Kharazmi University of Tehran, Thesis for master of Education Management (Text in Persian).
- Safaeemovahed, S. and BaVafa., D. (2013). How Hidden Curriculum is shaped in Iranian Higher Education An Auto ethnographic Study. *Journal of Higher Education Curriculum Studies*. 4, (7), 30-53. (Text in Persian).
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research*. London: Sage Publications.
- Smerek, R. E. (2010). Cultural Perspectives of Academia: Toward a Model of Cultural Complexity, In J. C. Smart (Ed.). *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, 25: 381-423, Springer Netherlands.

Špaček, O. (2018). Cultural Capital at the University: The Structuration of the Cultural Space of Students of Charles University. *Czech Sociological Review*, 54(5): 699. doi: 10.13060/00380288.2018.54.5.420

**Qualitative analysis of how to interact with the teacher
and student in the teaching-learning process: A case
study of the University of Tehran**

Atiye Jamshidi,¹ Marzieh Dehghani^{*2} and Kamal Dorrani³

Abstract

Since the process of teaching-learning and how to act between a teacher and a student is one of the most fundamental issues in educational systems. Students' perceptions in this regard clarify the various issues of finding and concealing academic culture. The purpose of this study is to elucidate the factors influencing the selection of a supervisor from the point of view of postgraduate students. The samples, purposefully selected from two faculties A(Electrical and Computer Engineering, b) Law and Political Science, were saturated with 39 master's students. 19 of the notifications, the students of law and political science and 20 of the notification, the students of the School of Electrical and Computer Engineering. The data were analyzed according to choice theory Glacier and subjective coding. The results showed factors influencing the selection of a supervisor from the point of view of postgraduate students at two schools, according to multiple sub-categories, fall into seven main categories: 1.the imagery of those conditions towards the end of training. 2.Cognitive perceptual channel business through them. 3.The idea that the capabilities and characteristics of their supervisor. 4.Imagine that compared to their field of study. 5.The idea of the economic, cultural, political country. 6.Perception that affect social behavior. 7.Idea about themselves and their future. Researchers analysis of these categories, there are systems thinking, is among the students in selecting a supervisor. For the perception of students in the academic advisors conceptual structure was designed, the different steps are: 1.Determine the required self-assessment 2.Route 3.Evaluation 4.Select.

Keywords: *teaching-learning process, interact with the teacher and student, Hidden Curriculum, Tehran University, a master's thesis, Thesis*

---

1. Student of Master in Curriculum of Tehran University, Jamshidi.a@ut.ac.ir
2.* Corresponding Author: Assistant Professor of the Faculty of Psychology and Education University of Tehran, Dehghani_m33@ut.ac.ir
3. Assistant Professor of the Faculty of Psychology and Education University of Tehran, kdorrani@ac.ir
DOI:10.22051/jontoe.2019.19884.2176
<https://jontoe.alzahra.ac.ir/>